

1. LA CRISI DE L'ANTIC RÈGIM (1808-1814)

1.1 Espanya abans de la guerra

La reacció de la monarquia espanyola contra la Revolució Francesa fou la declaració de guerra (1793-95), tot i que els intents d'entrar a França, sempre foren rebutjats.

El 1799 Godoy, el ministre més influent de Carles IV, s'alia amb Napoleó per lluitar contra Anglaterra (a través dels tractats de Sant Ildefons, 1796 i 1800, que suposen una subordinació a França) i per això signa el Tractat de Fontainebleau (1807) pel qual s'autoritzava a l'exèrcit francès a creuar territori espanyol perquè s'envaís Portugal, aliat de Gran Bretanya.

La por a que la presència de l'exèrcit napoleònic es convertís en permanent a les principals ciutats espanyoles, el descontentament de la població envers la prepotència de Godoy i de Carles IV, la recaptació d'impostos a privilegiats i la venda de terres del clergat afavoriran que Ferran VII (amb el suport de noblesa i església) conspiri contra son pare i promogui el Motí d'Aranjuez (1808), amb el qual força la dimissió del ministre i l'abdicació de Carles IV en Ferran VII.

Els enfrontaments en la família reial provoquen la reacció de Napoleó, que convoca els dos reis a Baiona, els fa abdicar i els fa acceptar el nomenament del seu germà Josep Bonaparte com a nou rei d'Espanya.

El poble es va revoltar contra els francesos i el 2 de maig hi hagué un motí a Madrid, el que suposa l'inici de la guerra del Francès.

1.2 La Guerra del Francès.

Els revoltats lluitaven contra les tropes franceses davant la passivitat de l'exèrcit espanyol i per això es dotaren de nous instruments polítics al marge de les autoritats: crearen Junes Provincials i una Junta Suprema Central (setembre 1808) que no reconeixia el nou rei i que assumiren el poder.

La Guerra fou un conflicte civil intern (entre afrancesats i patriotes o ferrandins) i internacional, ja que els revoltats s'aliaren amb GBR.

La guerra tengué tres fases:

- Fins final 1808 s'inicien dues formes de resistència: els setges (ciutats com Saragossa i Girona es resistiren a rendir-se) i la guerrilla (grups reduïts que fustigaven l'enemic, amb l'avantatge de conèixer el terreny). La victòria de Bailen (contra el general Dupont) va replegar els francesos cap al nord.
- Del 1808 al 1812: domini francès per l'arribada de Napoleó amb 250000 homes. Els francesos aconsegueixen la conquesta d'Andalusia i la Junta Central es trasllada a Cadis, on va resistir.

- Del 1812 al 1815: coincideix amb el declivi de Napoleó a Europa. Tropes espanyoles i angleses (al comandament de Wellington), vencen a Arapiles (1813) als francesos

Se signa el Tractat de Valençay (1813), pel qual Ferran VII recupera la corona i Napoleó es compromet a retirar les seves tropes d'Espanya.

1.3 El govern de Josep Bonaparte

Josep I (1808-1813) aplicà un programa de reformes de caràcter il·lustrat amb l'aplicació de l'Estatut de Baiona:

- Es tractava d'una carta atorgada que imposava una monarquia constitucional, amb el poder del monarca limitat per unes corts estamentals que intervenien en la redacció de les lleis.
- Es reconeixien drets individuals (llibertat d'imprensa, inviolabilitat de domicili...).

La guerra va impedir que l'Estatut de Baiona s'aplicàs mai.

1.4 Les Corts de Cadis

Les abdicacions de Baiona deixaren un buit de poder i la Junta Central va convocar reunió de Corts a Cadis el 1810.

S'hi reuniren diferents grups:

- Liberals: majoritaris i partidaris d'implantar un règim semblant al francès.
- Absolutistes: en minoria, i partidaris de mantenir el poder de la monarquia.
- Diputats americans: plantegen les seves reivindicacions territorials.

El resultat de les Corts de Cadis són:

- Creació d'un nou règim polític a través de la Constitució de 1812, que recollia els principis del liberalisme polític: disposa la fi de la monarquia absoluta amb la creació d'una monarquia limitada amb el reconeixement de la sobirania nacional; les corts, elegides pels ciutadans amb dret a vot, tenen el poder legislatiu; el rei conserva l'executiu; uns jutges independents disposen del judicial.
- Final de l'antic règim amb la transformació de la societat amb una sèrie de lleis: abolició de senyories i primogenitures, supressió dels gremis i llibertat de contractació, abolició de la Inquisició, prohibició de la tortura, igualtat de tots els espanyols davant la llei i els impostos, llibertat de premsa...

2 LA RESTAURACIÓ DE L'ABSOLUTISME

2.1 El retorn de Ferran VII i la restauració de l'absolutisme (1814-20)

Amb el Manifest dels perses, els diputats absolutistes insten a Ferran VII (anomenat "El Desitjat" i que tornà el 22-03-1814) perquè restituís la plena sobirania reial i derogàs tota la legislació liberal de les Corts de Cadis.

Un cop al poder, impulsà un cop d'estat i va decretar l'abolició de tota la legislació emanada de les Corts de Cadis i la mateixa constitució i la persecució dels liberals i afrancesats: era la retornada de l'Antic Règim amb la restitució de les senyories, els béns confiscats a l'església i els privilegis fiscals dels nobles.

Totes aquestes mesures provoquen una major pressió fiscal sobre el poble i una disminució dels ingressos de la hisenda (que arran de la guerra i de la pèrdua de les colònies havia patit un augment del dèficit) que tendran com a resultat la seva fallida financera.

Per altra banda, els liberals, amb el suport més liberal de l'exèrcit, organitzen pronunciaments per recuperar el liberalisme que són reprimits (Mina, Lacy o Porlier).

2.2 El Trienni liberal

Es produeix el pronunciament del coronel Riego a Cabezas de San Juan (Sevilla), que triomfa i inaugura el Trienni Liberal. Ferran VII es veu obligat a acceptar la Constitució del 1812, a decretar una amnistia i a convocar eleccions per a unes noves corts.

Les noves Corts, integrades majoritàriament per liberals, restauraren bona part de les reformes de Cadis (abolició senyories, liberalització indústria i comerç, supressió Inquisició...).

Així mateix es creà una Milícia Nacional, que era un cos de voluntaris armats integrat per la classe mitjana urbana quin objectiu era defensar l'ordre liberal.

El gran problema del Trienni fou la falta d'acord entre els liberals:

- Moderats: partidaris de reformes suaus, perquè temien la reacció dels absolutistes.
- Exaltats: més radicals defensaven l'aplicació de l'ordre constitucional de Cadis.

Ferran VII, en desacord amb els liberals, demanà ajuda a les potències de la Santa Aliança per restaurar l'absolutisme. França, amb els Cent Mil Fills de Sant Lluís, al comandament del duc d'Angulema, envairen el país, derrotaren els liberals i restauraren Ferran VII com a rei absolut.

2.3 La dècada ominosa (1823 – 1833)

Amb el retorn a l'absolutisme es produeix una forta repressió contra els liberals i la destrucció de l'obra legislativa del Trienni.

Però hi havia greus problemes econòmics, ja que la Guerra del Francès havia duit la hisenda a la fallida i la independència de les colònies privà l'Estat d'una font d'ingressos.

L'oposició al nou govern fou doble:

- Reialistes: era el grup més reaccionari que considerava que el rei era massa benevolent amb els liberals. Volien revocar les desamortitzacions del Trienni i reposar la Inquisició. S'aproparen al germà de Ferran VII, Carles, el qual proposaren com a hereu (Ferran VII no tenia fills).
- Liberals radicals: protagonitzaren diversos pronunciaments que no triomfaren.

El març del 1830 Ferran VII dictà la Pragmàtica Sanció, que derogava la llei sàlica (lleï que impedia que les dones regnassin).

El 1833 Ferran VII mor i la seva filla Isabel (nascuda el 1830) serà la nova reina.

Els partidaris de Carles (germà) no reconeixen Isabel com a reina i la seva mort deixa obert un conflicte successori.

3. LA INDEPENDÈNCIA DE LES COLÒNIES AMERICANES (1808 – 1826)

3.1 Causes de la independència

A començaments del XIX el malestar a les colònies que s'arrossegava des de feia dècades va esclatar en forma de guerres d'independència.

Causes:

- Difusió de les idees il·lustrades i dels principis de llibertat i igualtat sorgits de la Revolució Francesa.
- L'èxit de la revolta de les colònies britàniques d'Amèrica del nord (independència dels EUA, 1776).
- Descontentament de la burgesia criolla davant l'actitud dels espanyols: monopolitzaven els càrrecs i es beneficiaven de la prosperitat econòmica.

Al igual que a Europa, el liberalisme i el nacionalisme, en varen ser les bases ideològiques.

3.2 Etapes de la independència

Primera etapa (1808 – 1815)

Amb l'esclat de la Guerra del Francès es procedeix a la creació de Junes a les colònies que deposaren els virreis i no acceptaven la Junta Central espanyola: pretenien actuar al marge d'Espanya, establint relacions diplomàtiques amb Gran Bretanya i els EUA.

Els membres de les juntes eren criolls i els focus de secessió importants sorgiren a Veneçuela (Simon Bolívar) i al virregnat de la Plata (José San Martín).

Formaren governs de tipus revolucionari fins que Ferran VII tornà ocupar el tron i restablí el poder espanyol.

Segona etapa (1817 – 1824)

La repressió espanyola que exercí Ferran VII consolidà la posició revolucionària:

- El general San Martín va proclamar la independència de l'Argentina en el Congrés de Tucumán (1816). Acte seguit inicià una expedició que, després de travessar els Andes, va derrotar els espanyols (Chacabuco, 1817) i assolí la independència de Xile.
- Simon Bolívar derrotà els espanyols (Angostura, 1819) i fundà la Gran Colòmbia (1821), que més tard es va dividir en Venessuela, Colòmbia, Equador i Panamà.
- Antonio José de Sucre també vencé a Ayacucho (1824) i va emancipar Perú i Bolívia.
- La rebel·lió protagonitzada per Iturbide a Mèxic aconseguí la independència el 1821, que fou seguida per la de Centreamèrica.

Només Cuba i Puerto Rico continuaren sotmeses a Espanya.

Problemes de les noves repúbliques

Les noves repúbliques americanes naixeren amb molts problemes, ja que Amèrica es va fragmentar amb moltes repúbliques.

Es va consolidar el poder dels caps militars i la intromissió constant de l'exèrcit en la vida política.

S'oblidaren les necessitats de la població indígena, negra i de les classes populars: la societat postcolonial va néixer amb grans desigualtats econòmiques, fet que va generar tensions i conflictes socials.

Les noves repúbliques mantengueren una forta dependència econòmica dels països occidentals.

4. EL REGNAT D'ISABEL II

4.1 Les guerres carlines

Un cop mort Ferran VII (1833) Isabel serà la reina (sa mare, Maria Cristina, serà la regent) i els sectors més absolutistes defensaran els drets de son germà Carles (anomenats carlins).

S'inicià una guerra civil que, sota la forma de conflicte dinàstic, amagava una enfrontament entre absolutistes (carlins) i liberals (isabelins)

Els carlins (part de la noblesa, clergat i pagesos) defensaven la monarquia absoluta, la preeminència social de l'Església Catòlica i la conservació d'un sistema particularista (furs) davant la centralització administrativa que imposaven els liberals. Els focus més importants foren a Navarra, País Basc, Catalunya, Aragó i València.

Els isabelins tenien el suport de la noblesa de cort, la burgesia i les classes populars urbanes defensaven el liberalisme.

La guerra (1833-1840), els carlins no aconseguiren estendre-la per tot el territori espanyol ni a cap ciutat important.

Amb el Conveni de Bergara (1839) es posa final a la primera guerra. El carlisme es mantingué com a amenaça durant tot el XIX, amb més conflictes armats.

4.2 El triomf del liberalisme: els progressistes al poder (1833 – 1840)

Maria Cristina, la regent, per enfrontar-se als carlins formà govern amb els liberals, dividits entre moderats (partidaris de reformes limitades) i progressistes (volien desmantellar més ràpidament l'Antic Règim).

Dóna el govern als moderats, però per pressió popular i el pronunciament de La Granja (1836), atorgà el poder als progressistes, liderats per Mendizábal.

Entre el 1835 i el 1837 els progressistes volien implantar un règim liberal, constitucional i de monarquia parlamentària.

Algunes de les lleis que aprovaren foren: dissolució del règim senyorial, desamortització de les terres del clergat, desvinculació de la propietat, supressió de duanes interiors, extinció dels gremis...

Aquest procés fou acabat amb la constitució del 1837, que suposa la inauguració d'un llarg període de monarquia constitucional a Espanya.

Es reconeixia la sobirania nacional i els drets individuals, però acceptava el paper moderador de la corona (s'hi concedien alguns poders com el dret a vetar lleis o a dissoldre el parlament) i el sufragi era censatari.

4.3 La regència d'Espartero (1840 – 1843)

Les eleccions del 1837 són guanyades pels moderats i fan un tomb conservador, que va tenir el suport de Maria Cristina, fet que provocà un enfrontament amb els progressistes.

Un moviment d'oposició va obligar a dimitir a Maria Cristina (1840) i Espartero (líder dels progressistes) serà nomenat nou regent.

El nou govern, marcat per les disputes internes del partit, per les mesures lliurecanvistes (que perjudicaren la naixent indústria espanyola) i l'autoritarisme, va aconseguir l'oposició d'una bona part del poble.

Davant això, el 1843 Espartero dimiteix i les corts proclamen la majoria d'edat d'Isabel II i la proclamen reina.

4.4 La dècada moderada (1843 – 1854)

El 1845 els moderats arriben al poder i Isabel II encarrega el govern a Narváez i Bravo Murillo, que institucionalitzen el nou Estat liberal, al qual donaren un tarannà conservador i centralista.

Es promulga la Constitució del 1845, que establia un sufragi molt restringit i la sobirania compartida entre les Corts i el Rei.

Se signa un concordat amb la Santa Seu (1851) en el qual es configurava un estat confessional que subvencionaria el culte catòlic.

L'administració estatal i municipal es reorganitzà de forma uniformista i centralitzadora: s'enfortiren els governs civils i militars a cada província a través de les diputacions provincials i els governadors civils.

Només País Basc i Navarra mantingueren el seu antic dret foral, per por que hi rebrotàs el moviment carlí.

Altres reformes:

- Reforma fiscal (1854): centralitzà els impostos a mans de l'Estat i per tots els territoris.
- Codi penal (1851): unificava i racionalitzava totes les lleis anteriors.
- Creació guàrdia civil per mantenir l'ordre al medi rural.

4.5 El bienni progressista (1854 – 1856)

El 1854 triomfa un pronunciament a Vicálvaro, amb el suport de progressistes i moderats descontents (havien format la Unión Liberal, de tendència centrista i liderada pel general O'Donnell).

Els progressistes d'Espartero intentaren restaurar els principis del 1837.

Les reformes més importants foren de caràcter econòmic: desamortització de Madoz (1855) que va afectar a les terres eclesiàstiques i a les comunals dels ajuntaments; i inici de la construcció del ferrocarril.

4.6 La Unión Liberal i la crisi del sistema isabelí (1856 – 1868)

Durant la darrera etapa d'Isabel II es produirà una alternança de poder entre moderats i Unión Liberal, que donaran un impuls a una política de prestigi internacional que amb la Guerra d'Àfrica (Marroc, 1859 – 1860) tengué el seu màxim exponent.

L'actuació del govern fou molt autoritària: va actuar al marge de les corts i dels grups polítics i exercí una forta repressió.

L'oposició al règim augmentà i sorgeixen nous grups polítics:

- Demòcrates: defensaven el sufragi universal.
- Republicans: partidaris de l'abolició de la monarquia.

La impossibilitat de fer front a la creixent oposició i la crisi econòmica que s'inicià el 1866 (agrícola, industrial i financera) suposà el desgast del règim moderat i de la monarquia (havia pres massa partit pels moderats i havia marginat del poder altres grups polítics), que entra en una greu crisi.

5. ESPANYA ENTRE EL 1868 I EL 1898

5.1 El final del regnat d'Isabel II i el sexenni democràtic (1868 – 1874)

La crisi final del regnat d'Isabel II

Al final del regnat d'Isabel II es va viure una crisi greu:

- Esclat de revoltes al camp i a les ciutats, a causa dels problemes econòmics i la fam.
- Oposició als governs d'Isabel II: progressistes, republicans i demòcrates n'eren exclosos i la burgesia i els militars se'n distanciaren pel seu excessiu autoritarisme.
- Impopularitat creixent de la reina, que vivia en una vida escandalosa i despreocupada del govern.

Els Progressistes, demòcrates i republicans signen el Pacte d'Ostende (1866), en el qual pacten l'expulsió dels Borbons i la democratització de la vida política.

La revolució del 1868

Serrano i Prim, progressistes, lideren un pronunciament, executat pel brigadier Topete, a la Badia de Cadis. A les ciutats principals s'hi succeeixen revoltes i

s'hi creen juntes revolucionàries. Les tropes revolucionàries vencen, a Alcolea, les reialistes i la reina es veu obligada a exilar-se.

Es crea un govern provisional encapçalat per Prim i Serrano, que convocà corts constituents i impulsaren un programa de reformes: es reconeixen drets fonamentals (associació, reunió, impremta, llibertat de cultes...) i el sufragi universal masculí; es democratitzen els ajuntaments; i es reforma l'ensenyament.

S'aprova la Constitució del 1869, el primer text democràtic de la Història d'Espanya. Com a concessió als unionistes i als progressistes es mantenia la monarquia i es nomenava a Serrano com a regent.

La monarquia democràtica d'Amadeu I

El general Prim, president del govern, serà l'encarregat de cercar un nou rei entre les monarquies europees: escullen Amadeu de Savoia, que tenia una concepció democràtica de la monarquia, quan va arribar a Espanya, el 1871 (arriba en el moment que el seu màxim valedor, Prim, era assassinat a Madrid).

Amadeu I va comptar amb l'oposició de moderats, carlins i Església; dels demòcrates, que es proclamaren republicans; i una part de la població, que no el volia perquè era estranger.

Amb tota aquesta oposició, més l'esclat d'una insurrecció a Cuba (1868) i una nova guerra Carlina (1872), Amadeu I va abdicar el febrer del 1873.

La Primera República espanyola (1873 – 1874)

Després de l'abdicació les corts voten la proclamació de la República (febrer 1873), però el resultat no reflectia el suport real de la república, ja que la majoria dels diputats eren monàrquics. Tot i néixer amb poques possibilitats d'èxit, la població la va rebre amb gran entusiasme.

Els republicans tenien un ampli programa de reformes socials i es va pretendre organitzar l'estat de forma federal, repartint-se les competències entre el govern federal, les repúbliques federades (se'n crearen quinze) i els municipis.

La República s'hagué d'enfrontar a nombrosos problemes:

- Les guerres carlina i cubana s'intensificaren.
- Les divisions entre els mateixos republicans, que dificultaren les accions del govern.
- Revolta cantonalista, que provocà la creació de repúbliques federades independents a Catalunya, Màlaga i Cartagena.

- Els monàrquics, que no havien acceptat el règim republicà, començaren a organitzar-se per restaurar la monarquia en el cap d'Alfons, fill d'Isabel II.

Davant el caos generalitzat, el gener del 1874, el general Pavía dona un cop d'Estat i dissol les corts. La república només havia viscut onze mesos.

El govern és entregat a Serrano, que intentà establir un règim republicà conservador i presidencialista, però la base social que li podia donar suport ja havia optat pel retorn de la monarquia amb la dinastia dels Borbó.

5. **2 LA RESTAURACIÓ MONÀRQUICA (1874 - 1898)**

El desembre del 1874, a Sagunt, el general Martínez Campos va proclamar rei d'Espanya a Alfons de Borbó, com Alfons XII. Partidari de la monarquia constitucional, nomenà president del govern a Cánovas del Castillo, artífex de la restauració.

a. El sistema canovista.

El sistema configurat per Cánovas del Castillo, tenia un caràcter clarament conservador i es fonamentava en un sistema parlamentari liberal, però escassament democràtic. Hi havia dos grans partits:

- Partit conservador: liderat per Cánovas, partidari de l'immobilisme polític, la defensa de l'Església i l'ordre social.
- Partit liberal: liderat per Práxedes Mateo Sagasta, s'inclinava a un reformisme de caràcter més democràtic, laic i social (sufragi universal masculí, 1890).

Eren partits de notables que coincidien ideològicament en les qüestions bàsiques: defensa de la monarquia, de la constitució, de la propietat privada, d'un Estat centralista i uniforme) i es complementaven.

L'estabilitat del sistema es va veure afavorida per la Constitució del 1876, de caràcter moderat i conciliador, i per la pacificació, que es va aconseguir després del final de la guerra carlina (1876) i de la insurrecció cubana (Pau de Zanjón, 1878).

L'alternança del poder

Conservadors i liberals acordaren alternar-se pacíficament en el poder (torn pacífic) i així controlar la vida política espanyola. Això era possible perquè no tenia res a veure amb guanyar les eleccions, sinó en ser el partit escollit pel rei per formar el govern.

Això possibilità la corrupció electoral: el rei decidia qui formaria govern i després es convocaven les eleccions, que es falsejaven perquè guanyàs el partit que el rei havia decidit:

- A les zones rurals els cacics (valent-se de la influència política i econòmica que tenien) forçaven la població a votar el partit que havia de governar.
- A les ciutats, menys influïdes pels cacics, es falsejaven les actes electorals si no s'obtenia el resultat esperat (era la coneguda Tupinada).

Durant un llarg període de temps aquest sistema va proporcionar estabilitat a la vida política espanyola.

L'oposició al sistema

El sistema canovista deixava fora del joc polític a grups que representaven gran part de la ciutadania:

- Anarquistes: crearen la CNT (Confederació Nacional del Treball) i foren un grup durament reprimat per les seves accions violentes. Tenien de cada cop més representació a Catalunya i Andalusia.
- Socialistes: Pablo Iglesias havia fundat el PSOE (1879) i la UGT, que de cada vegada anaven guanyant més adeptes.
- Els nacionalistes, que reaccionaren contra la creació d'un estat centralitzat. Foren importants a:
 - o Catalunya: moviments de reivindicació lingüística i cultural (La Renaixença) donaren lloc al sorgiment d'organitzacions polítiques que demanaven l'autonomia (Lliga regionalista o Unió Catalanista).
 - o País Basc: l'abolició dels furs, després de la derrota carlina, generà una protesta que culminà amb la creació del PNB.
 - o Galícia: va viure més un moviment cultural (Rexurdimento), amb poques repercussions polítiques.

La crisi del 98

El 1895 es produeix l'esclat d'una nova insurrecció a Cuba amb el suport dels EUA.

El final del conflicte es produirà el 1898 quan els EUA declaren la guerra a Espanya, després de l'enfonsament de l'acuirassat Maine al port de l'Havana. Després d'una guerra curta, Espanya fou derrotada i va perdre Cuba i Filipines.

La derrota de 1898 suposa la creació d'un estat de frustració en la societat i la classe política espanyoles, arrelant una forta sensació de pessimisme. Com a

reacció sorgiren moviments regeneracionistes, que demanaven una democratització veritable de l'Estat i la fi del caciquisme i de la corrupció.